

Received / Makale Geliş Tarihi 02.09.2023
Published / Yayınlanma Tarihi 30.11.2023
Volume / Issue (Cilt/Sayı) 7 (36)
ss / pp 1567-1582

Research Article / Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.10258078
Mail: editor@pejoss.com

Lorin Çiçek

<https://orcid.org/0009-0004-0256-3031>
MEB, Diyarbakır / TÜRKİYE

Mehmet Akgündüz

<https://orcid.org/0009-0009-2413-3290>
MEB, İzmir / TÜRKİYE

Davut Koğuş

<https://orcid.org/0009-0005-1255-2771>
MEB, İzmir / TÜRKİYE

İshak Elhakan

<https://orcid.org/0009-0000-5937-3539>
MEB, Diyarbakır / TÜRKİYE

Gurbet Kılıç

<https://orcid.org/0009-0000-6585-1277>
MEB, Diyarbakır / TÜRKİYE

Sibel Altaş Ateş

<https://orcid.org/0009-0008-0462-4837>
MEB, Diyarbakır / TÜRKİYE

Emrullah Salcan

<https://orcid.org/0009-0008-5617-7944>
MEB, Diyarbakır / TÜRKİYE

Barış Emre Güven

<https://orcid.org/0009-0005-2802-3911>
MEB, Diyarbakır / TÜRKİYE

Sosyal Destek Hizmetinden Faydalanan Ailelerin Algıladıkları Sosyal Destek Ve Sosyal Dışlanma İlişkisi

The Relationship between Social Support and Social Exclusion Perceived by Families Benefiting from Social Support Services

ÖZET

Geçmişten günümüze işsizlik ve istihdam eksikliği bütün ekonomilerin başlıca sorunu haline gelmiştir. Bu sorun kapsamında birey ve aile yapısı ekonomik, sosyal ve kültürel olarak çeşitli problemler ile karşı karşıya gelmektedir. Bu çalışmanın amacı yaşadığı maddi yoksulluk sonucunda sosyal ekonomik destek hizmetlerinden faydalanan ailelerin sosyal çevre tarafınca nasıl değerlendirildiği ve bu doğrultuda sosyal dışlanma ve sosyal destek ilişkisinin incelenmesidir. Çalışmada, sosyal destek alan birey ve bu bireylerin ailelerine yönelik yapılan sosyal destekler incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılan araştırmanın verileri SED'den faydalanan 18 kadın 2 erkek toplam 20 katılımcı ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerle elde edilmiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların demografik bilgilerin yer aldığı Kişisel Bilgi Formu ve araştırma içeriğine dair önceden hazırlanmış sorulardan oluşan Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile sosyal destek ve sosyal dışlanma unsurları arasındaki ilişki saptanılmaya çalışılmıştır. Ülkelerin çoğunda ortaya çıkan sosyal dışlanma, ülkemizde de hissedilebilir boyutlara ulaşmıştır. Bu çalışmada öncelikle sosyal destek ve sosyal dışlanma unsurları çerçevesinde literatür araştırmaları yapılmış, ardından sosyal destek alan bireylere yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Bu doğrultuda sosyal destek ile sosyal dışlanma unsurları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Araştırmaya katılan sosyal ve ekonomik destek hizmetlerinden yararlanan yoksul ailelerin ekonomik problemlerle baş etme adına yararlandıkları maddi yardımlar, algıladıkları sosyal dışlanmayı arttırdığı tespit edilmiştir. Bu araştırma kapsamında katılımcıların yakın sosyal çevrelerinden elde ettikleri sosyal destek deneyiminin, sosyal dışlanma hissini de önemli ölçüde etkilediği elde edilen diğer bulgular arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Destek Algısı, Sosyal Dışlanma Algısı, Sosyal Ekonomik Destek, Sosyal Hizmet.

ABSTRACT

Unemployment and lack of employment have become the main problems of all economies from past to present. Within the scope of this problem, the individual and the family structure face various economic, social and cultural problems. The aim of this thesis is to examine how families benefiting from social economic support services as a result of financial poverty are evaluated by the social environment and, accordingly, the relationship between social exclusion and social support. In the study, the social support provided to individuals receiving social support and their families was examined. The data of the research, which was conducted using the qualitative research method, was obtained through semi-structured in-depth interviews with a total of 20 participants, 18 women and 2 men, who benefited from HIA. A Personal Information Form containing demographic information of the participants and a Semi-Structured Interview Form consisting of pre-prepared questions regarding the research content were used. The relationship between social support and social exclusion elements was tried to be determined with the semi-structured interview technique. Social exclusion, which occurs in most countries, has reached noticeable levels in our country as well. In this study, firstly, literature research was conducted within the framework of social support and social exclusion elements, and then a semi-structured interview technique was applied to individuals receiving social support. In this regard, it has been determined that there is a significant relationship between social support and social exclusion elements. It has been determined that the financial aid used by poor families participating in the research, who benefit from social and economic support services, in order to cope with economic problems, increases their perceived social exclusion. Other findings obtained in this research include that the social support experience that participants receive from their close social circle significantly affects the feeling of social exclusion.

Keywords: Perception of Social Support, Perception of Social Exclusion, Social Economic Support, Social Service.

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar gelen ve halen devam eden yoksulluk toplumların başlıca sosyal sorunlarından biridir. Yoksulluk tüm tarihi devirler boyunca bireyler, devletler ve medeniyetler arasında varlığını sürdürerek evrensel bir hal kazanmıştır. Yaşanılan çeşitli sosyal değişimler neticesinde kazanılan farklı bakış açılarıyla beraber yoksulluk zaman içerisinde bir problem olarak hissedilmeye başlanmıştır. Mutlak gelir düzeyiyle ilişkili olan yoksulluk kavramı yaşanan sosyal gelişmeler ile birlikte günümüze kadar ulaşmış ve çeşitli araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Geçmişten bugüne kadar bir problem olarak değerlendirilmemiş olmasına rağmen yaşadığımız bu süreçte çeşitli sosyal nedenlerle evrensel bir problem olarak algılanmaya başlanmıştır. Yoksulluk kavramıyla yakından ilişkili olan ve yoksulluk neticesinde ortaya çıkması muhtemel sorunlardan birisi de sosyal dışlanmadır. Sosyal dışlanma kavramı insanlığın varolduğu andan itibaren maddi yetersizlik başta olmak üzere engellilik, yaşlılık, işsizlik, cinsiyet eşitsizliği gibi nedenlerle diğer insanlar tarafından söz konusu bireylerin toplum dışında bırakılması anlamına gelmektedir (Türksever, 2020). Sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyler zamanla kendilerini toplumdan soyutlamakta ve kendi içlerinde olumsuz duygular hissetmektedir. Sosyal dışlanma riskini arttıran sebepler arasında bireylerin yaş, çocuk sayısı, medeni durum, cinsiyet, gelir miktarı vb. gelmektedir (Türksever, 2020).

Osmanlı Devletinden günümüze gelir yetersizliğiyle mücadele edenlere yönelik çeşitli sosyal hizmet uygulamaları hayata geçirilmiştir. Temel sosyal hizmet uygulamalarından biri olan sosyal yardımlar; sosyal devlet ilkesinin bir gereği olarak görülmüş ve Türkiye Cumhuriyeti devletinde de sosyal yardım çeşitleri isim değiştirilerek uygulanmaya devam etmiştir. Sosyal yardım sistemleri toplumun gereksinimlerine göre zamanla çeşitlilik göstermiştir. Türkiye’de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı ilgili müdürlük olan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü aracılığıyla sosyo-ekonomik açıdan yoksul olduğu anlaşılan ailelere yoksulluğun aile üzerindeki etkisini azaltmaya yönelik sosyal ve ekonomik destek hizmeti sunulmaktadır (Türksever, 2020).

Yoksulluk sorunuyla karşılaşan ailelere yönelik alanda yapılan en temel müdahale o ailelerin ekonomik yardımlardan faydalanmasını sağlamaktır. Maddi sosyal yardım türleri arasında yer alan sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalanan ailelerin karşılaştığı sorunlardan birisi de sosyal dışlanmadır. Sosyal dışlanma algısıyla yakından ilişkili olan bir kavramda sosyal destektir. Bireylerin yakın çevrelerinden sağladığı farklı sosyal destek türleri bireylerin yaşadığı sosyal dışlanma ve diğer güçlüklerle baş edebilmelerinde oldukça etkilidir. Bireylerin sosyal hayatta karşılaştığı sorunların çözümünde çevrelerinden deneyimlediği sosyal desteğin iyi olması bireylerin sosyal dışlanma algısını hissetme riskinin azalması anlamına gelmektedir.

1.1. Araştırmanın Problemleri

Sosyal destek konusu üzerine yapılan araştırmaların sayısı göz önünde bulundurulduğunda diğer sosyal konularda yapılan araştırmalara kıyasla oldukça az olduğu görülmektedir. Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalanan ailelerin toplumda oluşan sosyal dışlanma riski ile karşı karşıya kalmaları sonrasında hangi baş etme mekanizmalarını kullandıkları bu çalışmanın ana problemini oluşturmaktadır. Bu bağlamda sosyal dışlanmışlık ve sosyal destek konusunun dezavantajlı gruplardan olan sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalanan yoksul ailelerin üzerine etkisinin incelendiği bu çalışmada sırası ile;

- Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalanan ailelerin sosyal dışlanmaya maruz kaldığı başlıca alanlar nelerdir?
- Yoksul ailelerin sahip olduğu çocuk sayısı, gelir düzeyi, yaş vb. demografik özellikler sosyal destek ihtiyacını ve sosyal dışlanma düzeyini etkilemekte midir?
- Sosyal ve Ekonomik Destek hizmet modelinden yararlanan ailelerin yaşadığı sosyal çevre sosyal dışlanmaya etki eder mi?
- Bireylerin yakın sosyal çevrelerinden elde ettikleri sosyal destek deneyimi sosyal dışlanma hissine nasıl etki etmektedir?
- Yoksul aileler algıladıkları sosyal dışlanmayla mücadele ederken ne tür yöntemler kullanmaktadırlar?

Alt problemlerine cevap aranmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Sosyal hizmet bireylere, gruplara, ailelere, toplumlara ve deavanzavtajlı kesimlere; mikro, mezzo, makro boyutta yardımı kapsamaktadır. Ekolojik sistem yaklaşımı bireyi sadece birey olarak değil, sosyal ilişki içerisinde bulunduğu yakın çevresi içindeki birey olarak ele alarak bireyin etkileşimde bulunduğu sistemlerle de yakından ilişkili olduğunu öne sürmektedir.

Sosyal hizmet disiplini mesleki açıdan birey ve sosyal ilişkide bulunduğu yakın çevresinin ilişkisini dikkate almaktadır. Sosyal sistemlerden aile ağları çeşitli bireylerden oluşmakta ve içerisinde o bireylerin sosyal ilişkisini içermektedir (Lâçin, 2019). Bu çalışmanın amacı; sosyal dışlanma riski altında bulunan gruplardan, sosyal ekonomik destek hizmetinden yararlanan ailelerin sosyal destek sistemlerini, sosyal çevrelerinde hangi alanlarda dışlanmışlık yaşadıkları ve bu dışlanmışlıkla mücadele ederken hangi sosyal destek mekanizmalarından yararlandıklarını ortaya koymaktır. Bu temel amaç etrafında yapılan araştırmanın diğer amaçları şu şekildedir;

- Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalanan ailelerin sosyal dışlanma algısının değerlendirilmesi,
- Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalanan ailelerin sosyal destek algılarının değerlendirilmesi,
- Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalanan ailelerin sosyal dışlanma seviyeleri ve hissedilen sosyal destek seviyeleri arasındaki muhtemel ilişkinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Literatürde sosyal hizmet, sosyal yardım, sosyal destek, aile, yoksulluk ve ailede veya toplumda oluşan dışlanmışlık algısı üzerine çalışmalar olsa da bu kavramları iç içe ilişkili bir şekilde, ele alan kaynakların yetersizliği bu çalışmanın önemini vurgulamaktadır. Uygulanan sosyal politikalar neticesinde aile yapısı ve ailelerde ortaya çıkan dışlanmışlık algısıyla sosyal yardım arasındaki ilişki bir arada ve kapsamlı şekilde incelenmeye başlanmıştır. Sosyal destek ve sosyal dışlanmışlık hissi konuları üzerine yapılan araştırmaların sayısı göz önünde bulundurulduğunda, diğer sosyal konularda yapılan araştırmalara kıyasla oldukça az olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra sosyal destek hizmetlerinden faydalanan ailelerin toplumda oluşan sosyal dışlanma etkisi ile karşı karşıya kalmalarına yönelik temel alınacak kaynakların yetersizliği bu çalışmanın başlıca önemini ortaya koymaktadır. Gelecekte yapılacak fikir, politika ve çalışmalara yönelik kaynak niteliğinde olan bu çalışma politika yapıcılara ve gerekli kurumlara fikir beyan etme konusunda önem teşkil etmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, evreni temsil ettiği varsayılan örneklem ile sınırlıdır. Bu bağlamda ülke genelinde bir değerlendirmenin söz konusu olmaması ve temel alınan il genelinde araştırmaya katılan katılımcıların değerlendirilmelerinin mümkün olması bir sınırlılık konusudur. Alan araştırması Diyarbakır ve İzmir ili sosyal hizmet merkezinde sosyal ve ekonomik destek hizmetine başvuran ve başvuruları kabul görmüş aileler ile sınırlıdır. Araştırmada çeşitli faktörlerin katılımcıların yanıtlarına etki edebileceği düşünülmektedir. Çalışmada araştırılacak grupların görüşme sürecinde aktif olmak istememeleri, sosyal hizmet merkezinde şartları taşıyan yeterli sayıda katılımcının sağlanamaması, bireysel görüşme esnasında kişilerin kendilerini ifade etmektен kaçınması gibi sorunlara istinaden 20 kişi üzerinden bir değerlendirilme yapılarak kişi sayısı sınırlandırılmıştır. Araştırmanın yöntemsel yaklaşımın nicel bir yaklaşım olması sebebiyle elde edilen araştırma verileri objektif olarak değerlendirilecektir.

2. YÖNTEM

Sosyal bilimlerde gün geçtikçe daha çok tercih edilen bir yöntem olan nitel araştırma, birey ya da toplumun dinamik yapıya sahip olması sebebiyle konuyla ilişkili olguları ve olayları değerlendirirken genel çerçeveden bakıp yorum yapmak yerine, birey özelinde çıkarım yapılmasına olanak tanımıştır. Özellikle doğa bilimlerinde karşılaşılan paradigma değişimleri sosyal bilimlere de etkisi altında bırakmış, neticesinde de gerçeklik olgusunun tek bakış açısıyla anlaşılamayacağı ortaya çıkmıştır (Karataş, 2015).

Toplumsal olgular ilişkili olduğu yere göre şekillendiğın araştırmadan elde edilen veriler araştırma örneklemini özelinde değerlendirilmelidir. Olayların tümü ilişkili olduğu ortamda mümkün olan en iyi şekilde anlaşılıp yorumlanacağı için o ortamda analiz edilmeli, bulguların ortaya çıktığı ortamla bağlantılı olmalıdır (Yıldırım, 1999).

Araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yapılan araştırmanın amaç, problem, önem ve sınırlıklarına ait bilgilere yer verilmiştir. Araştırmanın ikinci bölümü yoksulluk ve aile kavramı, aile yoksulluğunun sosyal hizmet bilimi ile olan ilişkisi, sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar, sosyal hizmet merkezleri, sosyal destek, SED (Sosyal ve Ekonomik Destek), sosyal dışlanma hissi ve sosyal destek ifadelerine yönelik teorik bakış açısından oluşmaktadır. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemine yer verilmiştir. Dördüncü bölümde yapılan araştırma bulgularına yer verilirken bulguların daha önce yapılan diğer çalışmalarla karşılaştırılmasına ve değerlendirilmesine beşinci bölüm olan tartışma bölümünde yer verilmiştir. Sonuç ve öneriler kısmında yapılan araştırmaya ilişkin ortaya çıkan analizler yorumlanarak sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalanan aileler için hazırlanacak sosyal hizmet müdahaleleriyle ileride yapılması muhtemel olan çalışmalara tavsiyeler bulunmaktadır (Türksever, 2020).

2.1. Araştırma Grubu

Çalışmada örneklem grubu, Türkiye'nin Diyarbakır ve İzmir ilinde çeşitli maddi sorunlarla karşılaşmış ve profesyonel sosyal hizmet yardımına ihtiyaç duymuş ailelerden oluşmaktadır. Toplumun en küçük birimi olan ailelerle gerçekleşecek olan bu çalışma Diyarbakır ve İzmir Sosyal Hizmet Merkezine başvuran yoksul aileler bu araştırmanın ilk örneklemini oluşturmaktadır.

- Sosyal hizmet merkezine müracaat edenlerin, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Diyarbakır ve İzmir SHM ilk başvuru birimine 2020 Ocak- 2020 Temmuz zaman diliminde başvuruda bulunup, başvuru şartlarını taşıdığı için başvurusu kabul edilen aileler,
- 2020 Ocak- 2020 Temmuz ayları arasındaki ilk 6 aylık dilimde BİMER- CİMER gibi sosyal kurumlar aracılığıyla müracaat edenlerin sosyal hizmet merkezine aktarılmasıyla, talep odaklı başvuran aileler,
- Kurumdaki sosyal çalışmacılar tarafından sosyal yardıma başvuru kriterleri kabul edilen,
- Başvuru kriterleri kabulü sonrası sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanmaya başlayan,
- Danışanların incelenen dosyaları sonucunda araştırmanın belirlediği şartları taşıyan,
- Sosyal Hizmet merkezinde görevli sosyal çalışmanın görüşleri doğrultusunda, sosyal ekonomik destek hizmetinden faydalanan ailelerden sosyal dışlanma yaşadığını ifade eden ailelerden,
- Diyarbakır ve İzmir ilinin merkeze farklı mahallelerinde ikamet ettiği tespit edilen,
- Araştırmacıyla ön görüşmeyi kabul ederek, görüşmenin devam edebilmesi için akıl sağlığı yerinde olan bireylerden oluşan ailelerle,
- Sosyal hizmet merkezine başvuran ailelerden sosyal çalışmacının yönlendirmesi doğrultusunda sosyal dışlanma yaşayan ve sosyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilen pilot uygulama kapsamında iki aile ile yapılan görüşmelerden yola çıkarak altı sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan aile ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır.

2.2. Veri Toplama Tekniği

Bu çalışmada nitel yöntem kullanılmıştır. Araştırma yapılan konuyla ilgili derinlemesine görüşme yapabilmek amacıyla uzun bir süreçte nitel veri toplama aracı kullanılarak çalışma sürdürülmüştür. Araştırmada kullanılan veri toplama yöntemi araştırmayla paralellik gösterecektir. Araştırma sonunda ailelerin sosyal destek aldığı alanlar ve yaşadıkları sosyal dışlanmanın boyutlarının tam olarak anlaşılabilmesi ve net bir şekilde ortaya konulabilmesi için ailelerin demografik özellikleri detaylandırılarak açıklanacaktır. Araştırmada nitel veri analiz tekniği olarak betimsel analiz kullanılmıştır. Çalışmada veri toplama araçlarından yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak analiz yapılmıştır.

Veri toplama süreci iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada araştırmayı yönlendirecek verileri toplamaya ve örneklem grubunu oluşturduğu tespit edilen sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalanan aileler hakkında bilgi sahibi olabilmek için Diyarbakır ve İzmir SHM (Sosyal Hizmet Merkezi), maddi yardımlar biriminde görevli sosyal çalışmacı ile derinlemesine görüşmelerde oluşmaktadır. İkinci aşama ise sosyal hizmet desteği talep eden ve destek talebi onaylanan ailelerden araştırmanın kriterleri göz önüne alınarak başvuru şartları taşıdığı anlaşılan 20 birey ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeden oluşmaktadır.

2.3. Veri Toplama Süreci

Araştırma verileri görüşme tekniği ile toplanmıştır. Katılımcıların ikamet adreslerinde katılımcıların uygun olduğu zamanlarda yapılandırılmış görüşme yapılarak araştırma verileri elde edilmiştir. Mülakat tekniğinin katılımcıların kendi konutlarında gerçekleştirilmesi katılımcıların görüşme sürecine aktif katılım göstermesi ve kendilerini daha rahat ifade edebilmesi açısından önemli rol oynamıştır.

Görüşmeler katılımcıların yaşam şartlarına göre 45 ile 90 dakika arası değişen süre aralıklarında gerçekleştirilmiştir. Görüşmenin başında katılımcılara araştırmanın amacı ve yöntemine ilişkin gerekli bilgilendirmeler yapılarak katılımcının araştırmaya dâhil onayı alınmıştır.

Araştırmaya katılan 20 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş, bu görüşmeler sırasında yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular kategoriye uygun sıra ile sorulmuş ve soruların arasında araştırmanın içeriğini elde etmek amacıyla ek sorular katılımcıya yöneltilmiştir.

2.4. Veri Toplama Aracı

Araştırmada örneklem grubu içerisinde yer alan gönüllülük esasına göre katılım gösteren katılımcılar için Bilgilendirilmiş Onam Formu hazırlanmıştır.

Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri hakkında detaylı bilgi edinebilmek amacıyla Kişisel Bilgi Formu ve araştırma içeriğine ilişkin soruların yer aldığı Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu çalışmanın teorik kısmına odaklanarak beş kategoriden oluşmaktadır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formunda amaç kişinin demografik özellikleri ile sosyal dışlanma arasındaki ilişkinin boyutlarını ele almak ne tür sosyo-demografik özelliklere sahip bireylerin daha çok sosyal dışlanmaya maruz kaldığı daha sonrasında ise hangi sosyal destek mekanizmalarını kullandığını açıklamaktır. Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki kategorilerin içeriği şöyledir;

1. Kategoride katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini detaylandırma amacıyla yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek, medeni durum, çocuk sayısı, çalışma durumu, gelir kaynakları, sosyal güvence, ikamet yeri vb. bilgilerin yer aldığı kişisel bilgi formu sorularından oluşmaktadır.
2. Kategoride katılımcıların sosyal ağlarının niteliği ve niceliğini incelemeye yönelik sorular hazırlanmıştır. Katılımcıların sosyal ağlarından aile, komşu, akraba, arkadaşlık ilişkileri ve sosyal çevresine katılım durumu ile sosyal ilişkilerinin yoğunluğunu incelemeye yönelik alt kategorilere ayrılarak sorular hazırlanmıştır.
3. Kategoride ise sosyal destek algısı ve deneyimlerini öğrenmeye yönelik hazırlanan sorular maddi sosyal destek, duygusal sosyal destek, bilgisel sosyal destek olmak üzere üç alt kategoriye ayrılmıştır. Bu sorularla katılımcıya sosyal destek veren kişiler ve kurumlarla bireyin sosyal destek algısı arasındaki ilişkiyi ele almak amaçlanmıştır. Katılımcıların ne tür sosyal desteğe ihtiyaç duyduğu ve hangi sosyal destek ihtiyaçlarının kimler tarafından karşılandığının araştırılmasına yönelik sorularda içermektedir.
4. Kategoride katılımcıların sosyal dışlanma algısı ve deneyimlerini incelemek için sosyal dışlanmanın tanımı verilerek katılımcı için ne anlam ifade ettiği sorularak hangi alanlarda sosyal dışlanmaya maruz kaldığı ve bu sosyal dışlanmayı sorun olarak algılayıp algılamadığı, bu sorunu çözmek için ne tür mücadele yöntemi kullandığı sonrasında ise sosyal dışlanma yaşayan diğer bireylerle sosyal içerme yaşayıp yaşamadıklarını araştırmaya yönelik sorular hazırlanmıştır.
5. Kategoride katılımcı için sosyal dışlanma ve sosyal destek arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik sorular hazırlanmıştır. Bu sorularla sosyal dışlanmaya maruz kalan katılımcıların sosyal destek almaları sonrasında algıladıkları sosyal dışlanmanın azalıp azalmadığı ve sosyal dışlanma yaşayan diğer bireylerle aralarındaki ortak yanları ortaya koymak amaçlanmıştır.

2.5. Verilerin Değerlendirilmesi

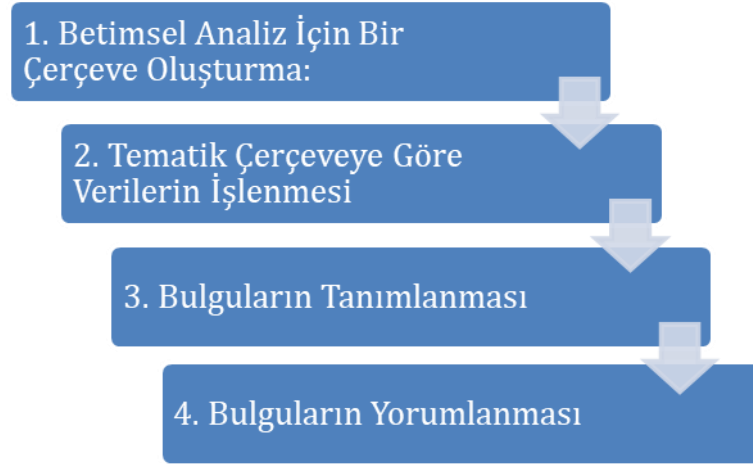
Araştırma soruları;

1. Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalanan ailelerin sosyal desteğe ihtiyaç duydukları alanlar nelerdir?
2. Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalanan ailelerin yaşadıkları sosyal dışlanma hangi boyutlardadır?

3. Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalanan aileler sosyal dışlanma algısıyla nasıl baş etmektedirler?
4. Bireylerin sosyal destek sistemleri ile sosyal dışlanma arasında nasıl bir ilişki vardır?

Bu araştırmada nitel veri analiz tekniklerinden betimsel analiz kullanılacaktır. Betimsel analizdeki amaç, eldeki verilerin açıklanarak yorumlanması, birbiriyle bağlantıları ortaya çıkarılarak anlamlı sonuçlara elde edilmesidir (Alyüz & Beyza, 2018).

Betimsel analiz dört kısımda gerçekleşmektedir (Karataş, 2015). Bu aşamalar aşağıda belirtilmiştir.

Şekil 1: Betimsel Analizin Aşamaları.

1. Betimsel Analiz İçin Bir Çerçeve Oluşturma kısmında; araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden yola çıkılarak veri analizi için genel çerçeve oluşturulur. Bu çerçeveye göre verilerin temaların hangisinde düzenleneceği ve sunulacağı önceden tespit edilir. Eğer öncesinde seçilmiş kavramsal çerçeve yok ise, betimsel analizi kullanmak zor olacaktır. Bu durumda ise seçilen temalar, verilerin kaybına ve yanlış veri düzenlenmelerine sebep olabilir.
2. Tematik Çerçeveye Göre Verilerin İşlenmesi aşamasında; önceden hazırlanan çerçeve dikkate alınarak ortaya çıkan veriler sistemli okunarak düzenlenir. Bu kısımda, sonuçlar ortaya çıkarılırken görüşmede ifade edilen doğrudan alıntılar da belirlenir.
3. Bulguların Tanımlanması kısmında; veriler düzenlenerek tanımlamalar yapılır ve gerekli görülen yerler doğrudan alıntılarla desteklenilir.
4. Bulguların Yorumlanması kısmında; daha önceden açıklanan bulguların tanımlanması, birbiriyle ilişkilendirilerek anlamlandırılması yapılır (Karataş, 2015).

3. BULGULAR ve YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde kullanılan gereç ve yöntemle elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Araştırma kapsamında SED'den faydalanan 20 birey ile bireylerin kendilerini iyi ifade edebilecekleri yaşam alanlarında yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların gerçek ad ve soyadlarına araştırma içerisinde yer verilmemekle birlikte her bir katılımcıya K1, K2, K3, K4, K5 K20 kodları verilmiştir.

Görüşmeye katılımcılar hakkında bilgi edinmek adına demografik sorular sorularak başlanmış olup araştırmanın temel ve alt problemlerine uygun olarak açık uçlu sorulara yer verilmiştir. Tüm katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen temalar "Bireyin Ağlarına Yüklelediği Anlam", "Sosyal Destek Algısı ve Deneyimleri", "Sosyal Dışlanma Algısı ve Deneyimleri" ve "Sosyal Dışlanma ve Sosyal Destek İlişkisi"dir.

3.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcıların demografik özellikleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo.1- Katılımcıların Demografik Özelliklerini Gösterir Tablo.

	Cinsiyet	Yaş	Ailedeki Kişi Sayısı	Eğitim Durumu	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Gelir Düzeyi	Sosyal Güvence
K1	Kadın	43	2	Lise	Boşanmış	1	Düşük	Emekli Sandığı
K2	Kadın	31	4	İlkokul	Boşanma Sürecinde	3	Düşük	Yeşilkart
K3	Kadın	29	2	Ortaokul	Boşanmış	1	Düşük	Yeşilkart
K4	Kadın	42	5	Ortaokul	Evli	3	Düşük	Yeşilkart
K5	Kadın	37	3	Lise	Boşanmış	4	Düşük	SSK
K6	Kadın	28	3	Ortaokul	Boşanmış	2	Düşük	Yeşilkart
K7	Kadın	40	3	Okur-Yazar değil	Dul	2	Düşük	Yeşilkart
K8	Kadın	44	2	İlkokul	Boşanmış	3	Düşük	Yeşilkart
K9	Kadın	34	3	Lise	Boşanmış	2	Düşük	Yeşilkart
K10	Kadın	34	5	Lise	Evli	4	Düşük	Yeşilkart
K11	Kadın	40	4	Ortaokul	Boşanmış	2	Düşük	Yeşilkart
K12	Erkek	68	3	Ortaokul	Evli	5	Orta	Emekli Sandığı
K13	Kadın	34	4	Lise	Evli	2	Düşük	Yeşilkart
K14	Erkek	56	4	Okur-Yazar	Boşanmış	4	Düşük	Yeşilkart
K15	Kadın	26	2	Ortaokul	Boşanmış	3	Düşük	Yeşilkart
K16	Kadın	45	3	Ortaokul	Boşanmış	4	Düşük	Yeşilkart
K17	Kadın	43	3	İlkokul	Boşanmış	4	Düşük	Yeşilkart
K18	Kadın	46	3	İlkokul	Boşanmış	4	Düşük	Yeşilkart
K19	Kadın	44	4	Üniversite	Boşanmış	3	Orta	Yeşilkart
K20	Kadın	30	4	Ortaokul	Boşanmış	2	Orta	Bağkur

Tablo 1 incelenip araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet bulgularına bakıldığında %90'ının kadın, %10'unun erkek olduğu saptanmıştır. Bu bulguya göre katılımcıların cinsiyetlerinin sayıları arasında büyük bir fark görülmektedir.

Araştırmaya katılanların yaş bulguları değerlendirildiğinde; katılımcılar 26-68 yaş aralığındaki bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların %15'i 26-29 yaş, %25'i 30-35 yaş, %15'i 36-40 yaş, %30'u 41-45 yaş ve %15'i 46 ve üzeri yaş aralığındadır. Katılımcıların en yüksek orana sahip yaş aralığını 41-45 aralığı oluşturmaktadır.

Araştırmaya katılanların birlikte yaşadığı kişi sayısına bakıldığında; katılımcıların %20 sinin 2 kişi yaşadığı, %40'ı 3 kişi yaşadığı, %30'u 4 kişi yaşadığı ve %10'u ise 5 kişi yaşadığı saptanmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin çoğunluğunun 3 kişi yaşadığı ve çekirdek aile yapısının olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan bireylerin eğitim durumlarına bakıldığında; katılımcıların%5 i okur-yazar olduğunu, %5'i okur-yazar olmadığını belirtmiş, %20'si ilkokul (5 yıl), %40'ı ortaokul (8 yıl), %25'i lise, %5'i ise üniversite düzeyi eğitim görmüşlerdir. Bu bulgulara göre araştırmaya katılanların çoğunluğunu ortaokul (8 yıl) mezunu bireyler oluşturmaktadır.

Araştırmaya katılan bireylerin medeni durumlarına bakıldığında %60'ı boşanmış, %20'si evli, %10'u boşanma sürecinde ve %10'u da eş kaybı yaşamıştır. Araştırmaya katılanlarının yarısından fazlasının boşanmış bireylerden oluştuğu saptanmıştır.

Araştırmaya katılan bireylerin %30'u 2 çocuk, %30'u 4 çocuk, %25'i 3 çocuk, %10'u tek çocuk ve %5'i 5 çocuk sahibidir. Katılımcıların en çok 5 çocuğa, en az 1 çocuğa sahip olduğu saptanmıştır. Katılımcıların sahip olduğu çocuk sayılarına bakıldığında 2 çocuğa sahip olan birey sayısı ile 4 çocuğa sahip olan birey sayısının eşit olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılanların sosyal yardımlarla geçindikleri ve maddi gelirlerini tam bilemediklerinin anlaşılması üzerine ekonomik durumlarını kendilerinin tanımlamaları istenmiş olup, bu tanımlamalardan yola çıkarak katılımcıların %85'inin gelir durumunu düşük, %15'inin de gelir durumunu orta olarak tanımladığı görülmektedir. Ekonomik durumunu iyi olarak tanımlayan katılımcı bulunmamaktadır.

Araştırmaya katılan bireylerin %80'i yeşil kart, %10'u emekli sandığı, %5'i SSK ve %5'i bağkur sosyal güvencesine sahiptir. Katılımcıların yarıdan fazlasının yeşil kart sosyal güvencesine sahip olduğu saptanmıştır.

3.2. Aileye Yüklenen Anlam

Araştırmaya katılan katılımcılardan bazıları aile kavramına duygusal destek talebinde bulunup ihtiyaçlarını karşıladıklarını çocukları veya anneleri üzerinden söyle vurgu yapmaktadır;

“Aile tek kelimeyle çocuklarım ve annem. Çocuklarımın yaşları küçük olmadığı için onlara sorunlarımı konuşabiliyorum. Annemle de öyle ben ağlayınca annem de benimle ağlar. Eskiden beri hep yanımda destek olmaya çalışır (K2, 31 yaşında, 3 çocuklu).”

“Aile benim için oğlumun içinde bulunduğu sistemdir. Oğlumla maddi manevi tüm sorunlarımı paylaşıyorum çünkü oğlumdan başka kimsem yok (K1, 43 yaşında, 1 çocuklu).”

“Aile kendimi mutlu hissettiğim çocuklarımın içinde olduğu yuvadır. Çocuklarım dışında ailemde bana en yakın gelen kişi annemdir. Annemle cinsiyetlerimizin aynı olması, benim onun kızı olmam, bana her anlamda destek olması bizi yakınlaştırıyor (K6, 28 yaşında, 2 çocuklu).”

“Ailem benim için tek kelimeyle çocuklarımdır. Birlikte sorunların üstesinden geleceğimize inanıyorum (K9, 34 yaşında, 2 çocuklu).”

Bazı katılımcılar ise aile kavramını yaşamlarındaki olumsuz durumlar üzerinden şöyle ifade etmektedir;

“Üç çocuğumun içinde bulunduğu huzurlu, mutlu bir yuvayı anlatıyor. Çocuklarımın sağlıkları yerinde olsun yeter (K4, 42 yaşında, 3 çocuklu ve eşi epilepsi ve beyinden kaynaklı vertigo hastası).”

“Aile kelimesi benim için de düzenli bir yaşamı; çocuğuma öğretmem gereken iyi huy, sevgi, saygı, güzel ahlak gibi davranışları ona kazandırmam gerektiğini anlatıyor (K3, 29 yaşında, 1 çocuklu ve boşandığı eşi cezaevinde).”

SED hizmetinden faydalanmalarına sebep olan olayları yaşamalarında ailelerinin etkisinin olduğunu ve yaşanan olaylar sonrası ailelerden ihtiyaç duydukları desteği sağlayamadıkları için aile kavramına olumsuz anlamlar yükleyen katılımcılarda mevcuttur. K7 kodlu katılımcı bu durumu şöyle ifade etmektedir;

“Ailede birlik olmazsa, aile kendi çocuğuna sahip çıkmazsa bir gün bir yerde aile dağılırsa mecburen yardımlara muhtaç kalıyorsun. Benim ailem arkamda durmadı, başka bir şehir gelin verdi (K7, 40 yaşında, 2 çocuklu, eşi vefat etmiş).”

Bulgulara göre katılımcıların bazıları duygusal destek talebinde bulunduğu bireyler üzerinden aileyi anlamlandırmıştır. Bu bireylerin başında katılımcıların çocukları ve anneleri yer almaktadır. Katılımcıların çoğunluğu ise yaşamdan elde ettikleri tecrübelerle göre aile kavramını ifade etmişlerdir. Elde edilen tecrübelerin olumsuz olması aileye olumsuz anlamlar yüklemelerine ve çocuklarında da aile kavramının olumlu hisler yaratmadığını düşünmelerine neden olmaktadır. Bu araştırma kapsamında katılımcıların yakın sosyal çevrelerinden elde ettikleri sosyal destek deneyiminin, sosyal dışlanma hissini önemli ölçüde etkilediği elde edilen temel bulgular arasındadır.

3.3. Sosyal Destek Algısı ve Deneyimleri

Görüşmenin bu bölümünde bireyin sosyal destek algısı ve yaşadığı deneyimlere yüklediği anlamlar üzerinde durulacaktır. Maddi sosyal destek, duygusal/psikolojik sosyal destek ve bilgisel sosyal destek olarak sorular gruplandırılmış ve katılımcıya yöneltilmiştir.

K3 kodlu katılımcının yaşadığı ülke standartlarına göre alt gelire sahip olması kendisini maddi anlamda yetersiz hissetmesine böylece kızına karşı suçluluk yaşamasına, iletişim kurduğu diğer kişilerden destek talep etmesine, destek sağlamasına, bazı yakınlarının ise destek talebini reddederek kendisini yalnız hissetmesine yol açtığını şöyle anlatmaktadır;

“Yoksul olmak kızımın özendiği eşyaları, kıyafetleri alamamak beni üzüyor. O bu hayatta yaşamayı seçmedi, ona yoksul bir hayat sunduğum için kendimi suçlu hissediyorum. Elimden gelen tek şey kurumlara başvurarak yardım istemek. Bana öz ablam, teyzem, ev sahiplerim, belediye, valilik destek veriyor. Öz ablam benim aylık 600 tl olan kiramı ödüyor. Annem maddi durumu kötü olduğu için destek sağlayamıyor, abim ise maddi durumu iyi olmasına rağmen eşi istemediği için parasal destek veremiyor (K3, 29 yaşında, 1 çocuklu ve boşandığı eşi cezaevinde).”

Katılımcının sosyal destek sistemleri arasında SHM'deki sosyal çalışmacı, psikiyatristi, arkadaşları ve annesi dışında kimsenin olmadığı anlaşılmaktadır. Katılımcının çevresindeki sosyal destek sistemleri incelendiğinde duygusal sosyal desteği en yoğun olarak çocukları ve annesinden aldığı görülmektedir. K2 kodlu katılımcı bu durumu şöyle anlatmaktadır;

"Bana arkadaşlarım, annem, çocuklarım, kurumdaki kişiler yardımcı olmaya isteklidir. Beni dinleyip sorunlarımı çözmem için yapmaları gerekeni yapıyorlar. Onların sayesinde SED almaya başladım. SED bazı ihtiyaçlarımı karşılamamda etkilidir. Uzun süreli yetmiyor yine de akmasa da damlıyor. Birkaç

arkadaşımdan destek alırım, maddi acil ihtiyaçlarım olduğu zaman kuruma (SHM'ye) bildiririm gerekli yerlere yönlendirirler (K2, 31 yaşında, 3 çocuklu).”

3.4. Maddi Sosyal Destek

Araştırmaya katılan K4 kodlu, K5 kodlu ve K6 kodlu katılımcı sosyal çevresinde destek sağlamadığını düşünmektedir. Bu katılımcıların kuruluşlardan maddi yardımlar almaya başlamasıyla yakınlarından farklı muameleler ile karşılaştıklarını, maddi ihtiyaçlarının giderilmeyse çalışılması sonrası çevrelerinden SED'den faydalanmayı hak etmedikleri, bu yardıma ihtiyaç duymadıklarının düşünülmesi ve sonucunda hissettikleri duyguları şöyle dile getirmektedirler;

“Evet, sokaklara düşmektense devlete el açmak iyidir (K4, 42 yaşında, 3 çocuklu).”

“Devlete muhtaç olduğumu, kendimin aciz olduğumu hissediyorum. Keşke imkânım olsa da ben yardım alan değil yardım eden taraf olsam. Çocuklarım devletin yardımına muhtaç devletten başkasına muhtaç değil (K5, 37 yaşında, 3 çocuklu).”

“Para yardımı alan komşular benim ihtiyacımın olmadığını, eşim hükümlü olduğu için benim bu yardımı almamam gerektiğini düşünüyorlar ve bunu da sürekli dile getiriyorlar (K6, 28 yaşında, 2 çocuklu).”

K3 kodlu katılımcının maddi sorunlarla mücadele etme amacıyla destek talebinde bulunduğu kişiler arasında yakınlarının dışında komşuları da yer almaktadır. Katılımcı ekonomik durumunun farkında olup kızı için kendisine sağlanan maddi desteği kabul etmektedir. Yaşadığı sorunlar karşısında kendisini çaresiz hissedene birey çözüm yöntemi olarak kurumdan aldığı SED dışında düzenli olmayan ek iş yapmaya başlamıştır. Kızı için sağlanan maddi destek dışında kendisi için de duygusal destek aile, akraba ve arkadaşlarından duygusal sosyal destek sağlama ihtiyacı hissettiğini şu sözlerle dile getirmektedir;

"Evet, yaşadığımız ülke de benim gelirim asgari ücretin çok altında bu yüzden maddi anlamda çocuğuma yaşama karşı yetersiz kalıyorum. Halime ablamdan, teyzemden, valiliğe gidip Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından, Belediyeden, muhtardan, valilikten destek istedim ve aldım da. Ayrıca ramazan ve kurban bayramlarında komşularımda fitre vb. yardımları bana yapıyorlar. Bende maddi durumum yetersiz olduğu için kabul ediyorum. Tabii ki etkili. Bir nebze de olsa rahatlatıyor ve geçimimi sağlamam konusunda yardımcı oluyor. Çocuğumun ihtiyaçlarını karşılamamda da etkili (K3, 29 yaşında, 1 çocuklu)."

Araştırmaya katılan K1 kodlu katılımcı da aile yaşam öyküsü nedeniyle çevresinden tepki toplamış ve akrabaları tarafından dışlanmaya başladığını düşünmektedir.

"Bana devletin kurumları maddi yardım veriyor, belediyeden kömür yardımı, SYDV'den ise gıda yardımı, SHM'den para yardımı alıyorum. Ailemden bazı kardeşlerim, akrabalarım destek olmuyor. Ben de onlarla konuşmuyorum. Ailem ve çevremdeki birkaç kişi dışında kimseye güvenmediğim için sorunlarımı anlatmam. Çünkü bir gün geliyor anlattıklarım başıma kaktmaya çalışıyorlar. Akrabalarım yardım için gittiğinde eşin zaten çalışmıyor neyine güvenerek 3 çocuk yaptın dediler. Akrabalarım bile destek olmazken kim bana destek olsun ki (K1, 43 yaşında, 1 çocuklu).”

3.5. Sosyal Dışlanma Algısına Yüklenen anlam

Bazı katılımcıların sosyal dışlanmayı yakın çevrelerinde deneyimlediği, sosyal dışlanmaya benzer anlamlar yüklediği, sosyal destek ihtiyacının oluşmasına rağmen ihtiyaç duydukları desteği karşılayamadığı ve sosyal dışlanmayla çeşitli mücadele yöntemlerine ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır.

“Dışlanma, birilerinin seni içlerine almaması, seninle bir şeyleri paylaşmaması ve seni kabul etmemesidir. Sosyal dışlanma ise benim yaşamımın kendisidir (K6, 28 yaşında, 2 çocuklu).”

“İçinde yaşadığım topluma ait olamama hissi. Oğlumun yaşadığı başarısızlığın, okula ve evdeki yaşama uyumsuzluğunun, diğer olumsuzlukların ve sıkıntıların sebebi sosyal dışlanma. Ailecek aşmaya çalışıyoruz (K5, 37 yaşında, 3 çocuklu).”

"Dışlanma paran olmadığı için tanıdığım insanların seninle konuşmayı bile tercih etmemesidir. Dışlanma deyince birçok şey akla gelebilir ama benim aklıma sadece maddiyattan kaynaklı maddi anlamda kimsenin seni sevmemesi ve dışlanması geliyor. Çünkü günümüzde cebindeki para kadar insan sayılırsın (K2, 31 yaşında, 3 çocuklu).”

Araştırmaya katılan K6 kodlu katılımcı eski eşinin suç işlediği için cezaevinde hükümlü olması, maddi yönden desteğe ihtiyaç duyması gibi nedenlerle sosyal çevresinin ona önyargı ile yaklaşıp onu ve çocuklarını dışladığını düşünmektedir. Katılımcının yaşamında maddi sorunların yanında yakın çevresinin onu dışlaması ve bireyin medeni durumundan dolayı karşılaştığı zorluklar onun kendini toplumdan izole

etmesine ve bu zorluklarla mücadele etmek amacıyla çeşitli destek sistemleri aramasına neden olmaktadır. K6 kodlu katılımcı yaşadığı zorlukları şöyle anlatmaktadır;

“Sosyal dışlanma, tüm önyargılardan dolayı seni hastalıklı biriymiş gibi algılayıp suçsuz yere yargılamalarıdır. Boşanmış bile olsam eski eşim suç işlediği, benim de maddi durumum kötü olduğu için bana herkes önyargı ile yaklaşıyor. Medeni durumum dul ve toplum bana farklı gözle bakıyor. Dul olmam yaşadığım dışlanmanın yanında mücadele etmemi de güçleştiriyor. Dul kadın olarak yaşamak çok zor (K6, 28 yaşında, 2 çocuklu).”

K3 kodlu katılımcının sosyal dışlanmaya çocuğu üzerinden olumsuz anlamlar yüklediği, sosyal dışlanmayı kızıyla birlikte deneyimlemediği ve sosyal destek sistemlerinin katılımcı için yeterli olmadığı, sosyal dışlanmayla baş edebilmek amacıyla çeşitli mücadele yöntemlerine ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Bireyin yaşamında sosyal dışlanmayı tüm çeşitli alanlarda hissettiği, sosyal desteğe ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır.

“Şu an da çocuğumun rahatsızlığı nedeniyle okulda diğer çocukların onunla arkadaş olmaması, onunla alaycı kelimeler kullanarak konuşmalarını anlatıyor. Sosyal dışlanma, asla ama asla yapılmaması gereken maddi yetersizlik nedeniyle toplumdaki ihtiyaç sahibi kişileri muhtaç olduğun için toplum dışına sürükleyen olumsuzluk (K3, 29 yaşında, 1 çocuklu).”

“Ben konuda kimseye fırsat tanımam, asla da taviz vermiyorum. Beni dışlayamazlar. Kendimi dışlanmadan koruyorum ama kızımı koruyamıyorum, okul hayatında kızım dışlanıyor, elimden bir şey gelmiyor çünkü onu dışlayanlar da çocuk (K9, 34 yaşında, 2 çocuklu).”

3.6. Sosyal Dışlanma ve Sosyal Destek İlişkisi

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların algıladıkları sosyal dışlanma ve sosyal destek arasındaki ilişki ele alınmıştır.

K6 kodlu katılımcının yaşamında kendisine destek sağlayan ailesiyle benzer maddi duruma sahip olduğu, sosyo-ekonomik ve sosyokültürel açıdan dezavantajlı bir mahallede ikamet ettikleri, evlerinin konum olarak yakın olmasının görüşme sıklığını arttırdığı, annesiyle benzer dışlanma deneyimleri olduğu, bezer süreçlerden geçtikleri anlaşılmaktadır. Katılımcının talep ettiği sosyal desteği ailesi dışındaki çevresinden karşılayamadığı, yaşamın içerisinde sosyal dışlanmayı aktif olarak hissettiği görülmektedir. Katılımcı sosyal dışlanmayı hissettiği ekonomik alanda maddi sorunlara çözüm üretebilme ve potansiyelini artırma adına SHM’den maddi yardım talebinde bulunduğu, sosyal destek sistemlerini kullanma eğiliminde olduğu, aldığı bu yardımın maddi yetersizliğini azalmaya çalıştığı, kendisine güven hissi verdiğini şu sözlerle dile getirmektedir;

“Yaşadıklarım mutsuzluk, umutsuzluk, suçluluk hissettiriyor. Yaşama sevincimi alıyor. Çevremde annem, babam ve çocuklarım dışında destek olan yok. Yaşadığım hisleri ve sorunları annemle paylaşıyorum çünkü annemle babamın da maddi durumu iyi değil. Benzer şeyleri yaşıyoruz maddi yetersizlik, benzer acı (Katılımcı bu söyleminde kardeşinin vefatından bahsediyor). Annemle de kimse konuşmaz. Sizin anlayacağımız parası olmayan parası olmayanın halinden anlar. Annemle aynı mahallede oturuyoruz ve sık sık bir araya geliriz. Aynı mahallede oturuyoruz. Birbirimize karşılıklı manevi destek veriyoruz. Maddi desteği SHM’den alıyoruz. SED verdikleri için şükrediyorum devlete. Düzenli bir gelir olması güven veriyor, gelen gelire göre hareket diyorum (K6, 28 yaşında, 2 çocuklu).”

Araştırmaya katılan K5 kodlu katılımcı K6 kodlu katılımcı ile benzer olumsuz duygular hissetmektedir. Katılımcıya sosyal dışlanma yaşadığının farkında olup bu dışlanmayı maddi destek sağlayan teyzesi ve eski görüncesinin yanı sıra duygusal destek sağlayan annesi ile paylaşmaktadır. Bu destek sürecinde eski görüncesinin kendisini SHM’ye yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Yaşadığı sosyal dışlanmayı paylaştığı kişilerden annesiyle benzer sosyo-ekonomik ve sosyokültürel yapıya sahipken teyzesi, eski görüncesi ile ekonomik durumu benzememektedir. K5 kodlu katılımcının annesinin de maddi yetersizlik nedeniyle ortak akrabalar tarafından sosyal dışlanma yaşaması katılımcı ile olan iletişimini arttırdığı anlaşılmaktadır. Katılımcı hislerini şöyle anlatmaktadır;

“Hayata karşı bir nefret, üzüntü, çocuklarıma yetemediğim için yetersizlik hissi ve devlete başvurduğum için de gurursuz hissediyorum. Annem ve eski görüncem hem bana üzdüler birlikte ağladık hem de desteklediler beni devlete başvurmam konusunda. Annemle dertleşmelerimiz daha da arttı. Eski görüncem yaptığı maddi yardımları arttırdı. Maddi sorunları olmadığı için faturalarıma kadar ödemeye başladı. En büyük yardımı ise beni devletin verdiği para konusunda kuruma yönlendirerek yaptı. Yardıma başvurmam ve almam için beni cesaretlendirdi (K5, 37 yaşında, 3 çocuklu).”

K3 kodlu katılımcı yaşadığı sorunlarını paylaştığı kişiyle kendisinde ortak yanlar olduğunu ifade etmektedir. Bu benzerlikler arasında aile bağları ve sosyo-ekonomik durumlarının benzer olması yer almaktadır. Ortak paylaşımlar katılımcının ve yakınlarının iletişim sıklığını arttırmıştır. Katılımcının aile üyeleriyle sorunlarını paylaşması ve destek sağlaması katılımcıda olumlu hislere ortaya çıkarmaktadır.

"Her sorunumu paylaştığım ablam ve teyzem benimle aynı hisleri yaşadılar inanıyorum. Bana tüm başvuru süreçlerinde ve çocuğumun rahatsızlığında destek olmaya çalıştılar. Ablam benimle benzer durumlardan geçti. Şu anda da eşiyile birlikte asgari ücret bile almadan devletin yardımıyla geçiniyor. Ablamla ve teyzemle eskisine göre daha sık konuşuyoruz. Konuştukça yalnız olmadığımı ve rahatladığımı hissediyorum. Çünkü aynı sorunları yaşıyoruz ve ne hissettiğimizi en iyi biz biliriz. Bizim bize destek olacak başka yakınlarımız yok (K3, 29 yaşında, 1 çocuklu)."

K3 kodlu katılımcı ile benzer düşüncelere sahip olan K7 kodlu katılımcı durumu şöyle anlatmaktadır;

"Ailemden hiçbir kardeşim almıyor. SED alan arkadaşarımla aram sıkıdır. Beni onlar anlıyor. Onların da eşleri ya hapiste ya da bırakıp gitmiş yani yok (K7, 40 yaşında, 2 çocuklu, eşi vefat etmiş)."

K4 kodlu katılımcının görüşme sürecinde sosyal yaşamına ilişkin verdiği bilgilerden hareketle yaşamında kendisine devamlı sosyal destek sağlayan kişilerin olmaması katılımcının dışlanma riskini arttırmaktadır. Bireyin sosyal dışlanmasını paylaştığı kişilerin yaşamlarında dışlanma öyküsünün bulunmaması bireyin anlaşılmadığını düşünmesine ve daha da dışlanmış hissetmesine neden olmaktadır. Katılımcı yakın çevresinden sosyal destek sağlamaya çalışsa da çevresinden aynı desteği sağlayamamaktadır. Hislerini şöyle ifade etmektedir;

"...Çaresizlik, devlete mecburiyet hissi oluşturuyor. Arkadaşarım var benimle yaşadıklarımı paylaşmaya çalışırlar. Manevi destek verdiler, üzüldüler benimle birlikte ama ellerinden bir şey yapmak gelmiyor gelsin de istemiyorlar. Hepsinin maddi durumu benden kat kat üstün durumda. Arkadaşarımla ortak yanlarımız yok. Herkes iyi ben sürünüyorum. Nadiren konuşuyoruz, konuştuğumuzda da huzurlu hissedirim ama biraz da eziklik hissi oluşuyor. Ben elimden geldiğince onlara destek olmaya çalışıyorum ama onlar bana her zaman olmuyor (K4, 42 yaşında, 3 çocuklu)."

K1 kodlu katılımcının yaşadığı sosyal dışlanma, katılımcıda toplumda kabul edilmeyip sevilme gibi olumsuz duygulara neden olmaktadır. Birey sorunlarını paylaştığı kişilerden yakın arkadaşı ile benzer sosyo-ekonomik seviyede olduklarını vurgulayarak, arkadaşarını da SHM'ye SED'e başvurması konusunda desteklediğini ifade etmiştir. Katılımcıyla yakın arkadaşarının maddi açıdan yetersizlikle mücadele ediyor olmaları, ikisinin de sosyal çevrelerinde dışlanmaya maruz kalmaları, aynı mahallede oturmaları, birbirleriyle olan iletişimlerini arttırmış ve karşılıklı sosyal destek ihtiyaçlarını karşılamaalarına neden olduğunu şöyle anlatmaktadır;

"Sevilmediğimi hissediyorum. Hissettiklerimi kime anlatabilirim. Annem ve arkadaşarım dışında. Annem dışında sadece arkadaşarım destekledi hatta o da başvurmayı düşündü sonunda o da maddi yardım için başvurdu. Yaşadıklarımızın benzer olması, parasızlıkla mücadele etmemiz bizi birbirimize yakınlaştırıyor. Her gün konuşmaya çalışıyoruz. Sonunda kendimi rahatlamış ve mutlu hissediyorum. Birbirimize maddi olmasa da manevi olmaya çalışıyoruz diyelim. Maddi yönden de devlet iyi ki var (K1, 43 yaşında, 1 çocuklu)."

Katılımcılardan K2'nin yaşadığı sosyal dışlanma karşısında geçmişte benzer sosyo-ekonomik duruma sahip olan arkadaşı ve profesyonel bireylerden sosyal destek talep ettiği, talep ettiği sosyal destek ihtiyacını karşılamaya çalıştığı, sosyal destek sistemlerinin kısıtlı olduğu, arkadaş sistemi dışında sosyal dışlanmayı açıkça hissettiği anlaşılmaktadır. Kendisine duygusal ve maddi destek sağlayan arkadaşı ile katılımcının paylaşımları sonrasında iletişimlerinin arttığı, bu durumun katılımcıda birtakım olumlu hislere neden olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcı genel olarak hislerini sosyal devlet sisteminin gereklerinin yeteri kadar uygulanmaması üzerinden şu sözlerle ifade etmektedir;

"Çaresizlik hissi oluşuyor bende. Sanki yaşadığımız devletin birer üyesi, parçası değilmışiz gibi. Herkes eşit deniliyor ama biz eşit falan değiliz. Paran yoksa geridesin hep yıpranıyoruz, dışlanıyoruz. Dışlanmış hissediyorum kendimi çokça bunu ise yakınlarımdan sadece bir arkadaşarına anlatabiliyorum. Diğer kişiler hep devlet görevlisi. Arkadaşarımın ve diğer memurların ellerinden bir şey gelmez. Destek olmaya çalışırlar. Belki acıdılar bilemiyorum. Çünkü arkadaşarım zengin biriyle evli. Bekâr iken arkadaşarımda fakirdi kesin o da dışlanıyordu herkes tarafından ama şu an evlendi eşinin maddi durumu iyi yani varlıklılar. Onunla bizi yakınlaştıran şey geçmişimiz... Maddi yönden fakir oluşumuz (eskiden). Haftada 2 günde bir telefonla ve ayda da tek sefer de bir araya gelebiliyoruz. Bir aradayken kendimi rahatlamış hissediyorum. Hafiflemiş

sorunlarımı paylaşmış hissediyorum. Yüz yüze görüşemeyince ise arkadaşım sürekli iyi misin, sıkıntın var mı diye arıyor. Birbirimize destek oluyoruz. Eskiden daha çok manevi destek oluyorduk ama şimdi onun maddiyatı iyi ben ona sadece manevi o ise hem maddi hem manevi destek oluyor bana. Onun maddi yardımını dışında devlet de maddi destek sağlıyor. Devletin verdiği para yetmiyor. Ama yabancıya el açmaktan, muhtaç duruma düşmekten iyidir (K2, 31 yaşında, 3 çocuklu).”

4. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen bulgular literatüre göre değerlendirilip yorumlanarak aşağıda belirtilmiştir.

4.1. Tartışma

Araştırmanın, ailelerin yakın sosyal çevrelerinden elde ettikleri sosyal destek deneyimi iyi oldukça sosyal dışlanma hissini azalacağı hedefi önemli bulguları arasındadır. Bireylerin etkileşim içinde bulunduğu sosyal çevrelerinden sağladıkları sosyal destek, bireylerin sosyal dışlanma yaşamalarıyla yakından ilişkilidir. Aydın'ın (2021) çalışmasında SED hizmetinden faydalanan kişilere yapılan ÇBASD'de ailelerin yaşadıkları yerlerde bulunan akrabaları ile çok boyutlu algılanan sosyal destek arasındaki ilişki anlamlı olarak ortaya çıkmıştır. Akrabalık ilişkileri yakın olan bireylerin sosyal destek algılarının yüksek olduğu bu durumun ise ailelerin kendilerini akrabalarıyla birlikteken daha huzurlu ve mutlu hissettikleri anlamına geldiği anlaşılmaktadır.

Araştırmada sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalanan ailelerin çevreleri tarafından algıladıkları sosyal dışlanma düzeyinin arttığı gözlemlenmiştir. Ailelerin yaşadığı ekonomik problemlerle baş etme amacıyla faydalandıkları sosyal ve ekonomik desteği yakın çevrelerinden bilinçli bir şekilde gizlediği anlaşılmaktadır. Sağladıkları bu maddi desteğin çevreleri tarafından öğrenilip sosyal dışlanma yaşamalarının nedenleri arasında bireylerin, ihtiyaç sahibi olmadıklarının düşünülmesi, aile bireylerinde suç öyküsü bulunan kişilerin varlığı sebebiyle maddi yardımı hak etmediklerinin düşünülmesi vb. sebepler gelmektedir. Uğur Çinal'ın (2019) araştırmasında da SED'den faydalanan bireyler aldıkları maddi yardımı eş, akraba ve komşularının bilmediğini ifade etmişlerdir ve nedeni sorulduğunda ise eşlerinin parayı ellerinden alacağından korktukları, komşularının kendilerini ihbar etmesiyle yardımın kesileceği düşüncesi, akrabalarından gizlemelerinde ise acınmak istemedikleri yer almaktadır. Aynı araştırma da önemli bulgulardan birisi de “sosyal dışlanma” kavramının ortaya çıktığı ve SED alan bireylerin sosyal dışlanma hissini yaşadığı düşünülmektedir.

Önemli bulgulardan bir diğeri de SED'den faydalanan ailelerin SED miktarının sosyal destek ihtiyacını etkilediğidir. SED miktarının farklılaşmasının nedenleri arasında da çocuk sayısı, gelir miktarı gelmektedir. Edebali'nin (2020) çalışmasında da devletten alınan SED miktarının aralığının geniş olması, örnekleme dâhil olan bireylerin gelir düzeyiyle bağdaştırılmıştır.

Araştırmada, çocuk sayısının sosyal destek ihtiyacını ve sosyal dışlanma düzeyini etkilediği gözlemlenmiştir. Tek çocuklu ailelerin ihtiyaç duyduğu sosyal destek, iki veya daha fazla çocuğu olan ailelere göre azdır. İki ve daha fazla çocuğu olan ailelerin maddi sorunlar karşısında baş ederken çevrelerinden sosyal destek sağlayamadıklarında sosyal dışlanma düzeylerin tek çocuklu ailelere göre fazla olduğu anlaşılmıştır. Gülmez'in (2018) Tunceli'de yaptığı araştırma bulgularında ailelerin çocuk sayısının az olduğu, aile işlevlerinde ise çocuk sayısı açısından belirgin farklılığın oluşmadığı görülmektedir.

Diğer bir bulguda sosyal ve ekonomik destek hizmet modelinden yararlanan ailelerin yaşadığı sosyal çevrenin sahip olduğu özelliklerin sosyal dışlanma düzeyini etkilediğidir. Yıldız'ın (2019) benzer araştırmasında araştırmaya katılan bireylerin sosyal destek ihtiyacını giderebilecekleri arkadaş, komşu, akrabalarının varlığı sosyal ilişkilerine olumlu katkı sağlayıp bireylerin yaşam doyum skorlarında anlamlı farklılığa yol açtığı görülmektedir.

Araştırmada, medeni durumun ailedeki bireylerin sosyal destek ihtiyacını etkilediği, boşanmış veya boşanma aşamasında olan kadınların sosyal destek ihtiyacının evli olan kadınlara göre daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bülbül'ün (2019) çalışma bulgularına bakıldığında SED den faydalanan aile bireylerin çoğunlukla boşanmış kişilerden oluştuğu, yani parçalanmış veya tek ebeveynli aileler olduğu, ailedeki bireylerin ise eğitim seviyelerinin yüksek olmadığı görülmektedir. Toptaş ve Başer'in (2023) çalışmasında ise medeni durumun yoksulluk dağılımında bariz bir farklılık oluşturmadığı görülmektedir.

Araştırmada, gelir düzeyinin ailelerin algıladıkları sosyal dışlanmanın seviyesini etkilediğine ulaşılmıştır. SED ve maddi sosyal yardımlar dışında hiçbir düzenli gelire sahip olmayan veya çeşitli sebeplerle (iş bulamama, meslek sahibi olmama, çocuk bakma vb.) çalışma hayatına katılmayan ailelerin sosyal

çevrelerinde dışlanmaya maruz kalarak sosyal desteğe ihtiyaç duydukları anlaşılmıştır. Gönültaş'ın (2019) çalışma bulgularında ailelerin sosyal ve ekonomik alanda maddi gücü iyi olanların yaşam kalitelerinin, iyi olmayanlara göre yüksek olduğuna ulaşılmıştır. Bu çalışmaya göre ekonomik durum ile sosyal destek algısı arasında anlamlı bir ilişki mevcuttur.

Araştırmaya göre SED'den faydalanan ailelerdeki çocukların okul yaşamlarında, aldıkları hizmetlerin duyulması, öğretmenleri veya akranları tarafından sosyal etiketlenmeye maruz kalmasına, akranlarından sosyal destek sağlayamamalarına ve sosyal dışlanma düzeylerinin yüksek olmasına neden olmaktadır. Gülmez 'in (2018) çalışma bulgularında liseye giden ergenlerin ebeveynlerinin sosyal desteğine duyduğu ihtiyacın fazla olduğu, genel işlevler puanlarına bakıldığında ilköğretim seviyesindeki çocukların puan ortalamasının, lise seviyesindeki çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmanın bulgularından birisi de katılımcıların çocuğun cinsiyetinin kadın olması ve eğitim seviyesinin düşük olmasıdır. Araştırmanın yapıldığı tarihte şartları taşıdığı tespit edilen bireylerin genelinin kadın olması buna etki etmektedir. Türksever'in (2020) çalışmasında SED hizmetinde ödemenin yapıldığı bireyleri genelde çocukla ilgilenen birinci derece yakını olan kadınlar oluşturmaktadır. Bunun nedeni ise çocukların bakım sorumluluğuyla kadınların ilgilenmesi olduğu düşünülmektedir. Toplumumuzda yoksulluktan etkilenen kesimlerin arasında başta kadınlar ve çocukları bulunmaktadır ve SED hizmetinden faydalanan grupların içinde de başta kadınlar ve çocuklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bülbül'ün (2019) çalışmasında da sosyal yardımlara başvuranların çoğunun kadınlar olduğu, destek alan sayısının çoğunluğunu kadınların oluşturduğu, bunun nedenleri arasında kadınların mevcut yoksulluklarını daha kolay ifade edebilmelerinin yer aldığı görülmektedir. Toptaş'ın (2019) çalışmasında da SED vb. sosyal yardıma başvuran ve destek alan bireylerin çoğunu kadınlar oluşturup eğitim düzeyine bakıldığında ortaokul ve altında oldukları görülmektedir. Gülmez 'in (2018) çalışmasına bakıldığında çoğunlukla boşanmış, eşi cezaevinde ya da evli olup fakat eşlerden birisinin ihmalkâr davrandığı yani sorumluluklarını yerime getirmediği böylece sosyal ekonomik desteğe ihtiyaç duydukları görülmektedir. Edebalı'nın (2020) çalışmasında da SED den faydalanan büyük çoğunluğunu çeşitli nedenlerden kaynaklı evli olmadığı anlaşılmıştır. Aynı çalışmada örneklem grubunun yüksek oranını kadın, işi olmayan, eşi cezaevinde olan veya eşi vefat etmiş bireylerden oluşması SED in toplumsal olarak kadınların güçlendirilmesi noktasında önemli olduğunun anlaşılmasına neden olmuştur. Yine aynı çalışmada SED den faydalananların neredeyse tamamını ilkokul mezunu bireyler oluşturmaktadır.

Diğer bir bulguda SED'den faydalanan bireylerin başka kuruluşlardan da ek yardım aldığıdır. Uğur Çinal'ın (2019) yaptığı çalışmada da benzer sonuçlara rastlanılmıştır. Uğur Çinal'ın çalışmasında da katılımcıların büyük çoğunluğu SED dışında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından yardım almaktadır. SYDV'ler toplumda yaşayan dezavantajlı bireylere yönelik yardımları içeren bir kuruluştur. SYDV'ler SED miktarına göre düşük miktarda yardımlar vermektedir. Edebalı'nın (2020) çalışma bulgularına bakıldığında, akraba vb. sosyal çevresinden yardım alma oranlarının ilçe kaymakamlığı, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları, sosyal hizmet merkezleri veya belediyelerden yardım alan katılımcı oranına göre düşük olduğu görülmüştür. Bu da gösteriyor ki sosyal çevresinden maddi destek alan bireylerin diğer kurum ve kuruluşlara başvurma eğilimleri düşüktür.

Bir diğer araştırma bulgusu da yardım alan bireylerin çoğu SED hizmetini yakın çevrelerinde iletişim halinde oldukları muhtar, komşu, akraba vb. bireylerden duymuşlardır. Uğur Çinal'ın (2019) çalışmasında da benzer sonuca ulaşılmıştır. SED'den faydalanan bireylerin maddi yardım sağlayan kurumlarla ilgili bilgileri, genelde sosyal ilişki içerisinde oldukları bireylerden öğrenmişlerdir.

4.2. Sonuç ve Öneriler

Çalışmanın bu bölümünde araştırma bulguları özetlenip araştırmaya ilişkin problemlerin çözümü için önerilerde bulunulacaktır.

Araştırma ekonomik yoksunluk içerisinde bulunan ve SED hizmetinden faydalanan ailelerin toplumsal alanda yaşadığı dışlanmayı ortaya koymaktadır. Ortaya çıkan veriler literatür çalışması yapılarak sosyal hizmet, sosyo-kültürel bağlamında değerlendirilmiştir. Araştırmanın örnekleme Diyarbakır ve İzmir Sosyal Hizmet Merkezi aracılığıyla ulaşılmıştır. Araştırmada 20 birey ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılmıştır. Yapılan çalışmada maddi açıdan düşük veya orta seviyede olup Sosyal ve Ekonomik Desteğe başvuru yapıp başvurusu kabul edilen ailelerin SED hizmetinden faydalananmaya başlamaları sonrasında yakın çevrelerinde sosyal dışlanma yaşayıp/yaşamadıkları ve bu dışlanmayla mücadele ederken sosyal destek ihtiyacının oluşup/oluşmadığına ilişkin alt sorular çerçevesinde yürütülmüştür. Elde edilen bulgular ise görüşme formundaki soru sıralamasına ilişkin değerlendirilmiştir.

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre toplumda dezavantajlı kesim içerisinde yer alan yoksul ailelerin çoğu SED hizmetinden yararlanmaya başlamaları sonrasında yakın çevrelerinden bu bilgiyi gizlemektedir. Gizleme sebepleri arasında desteğin sonlandırılacağından korkma, ihtiyaçlarının olmadığı düşüncesi, muhtaçlık durumunu kabullenememe ve dışlanmaktan çekinme yer almaktadır. Fakat bazı ailelerin ise bilinçli olarak bu bilgiyi iletişim halinde oldukları kişilerle paylaşması onlardan sosyal destek ihtiyacını karşılamak istediklerinin göstergesidir. Bu süreçte yaşadıkları zorlukları ve çeşitli kurumlardan aldıkları maddi yardımları çevreleriyle paylaşmaları sonrasında onlardan sosyal destek sağlayan bireylerin dışlanma hissini düşük olduğu tespit edilmiştir.

SED den faydalanan ailelerin çoğunun fiziksel birlikteliği olmadığı yani evli olmadıkları, boşandıkları veya boşanma aşamasında oldukları eşlerinin suç işleyip cezaevine girme, aldatma, işsizlik gibi sebeplerle çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirmediği, böylece kadınların daha fazla yükümlülüklerinin olduğu tespit edilmiştir. Tek ebeveynli ailedeki kadınların yaşadıkları maddi ne sosyal sorunlarla baş etmeye başlamalarının ilk zamanlarında psikolojik sorunlar yaşamaya başladıkları, kendilerini çaresiz hissettikleri, aynı zamanda sosyal çevrelerinden dışlanmaya maruz kaldıklarını düşündükleri ve bu dışlanmayla nasıl mücadele edeceklerini bilmediklerinden ihtiyaç duydukları alanlara yönlendirilmeleri gerektiği anlaşılmıştır. Ailelere bu alanda verilen destekleyici sosyal hizmet uygulamaları sağlanmaktadır. Bazı aileler ise bu alanda çevrelerindeki kişiler aracılığıyla maddi sorunlarını çözmek için devlet desteğine yönlendirilmekte ve devletten maddi yardım için talepte bulunmaktadır. Talepleri olumlu karşılanan ve yardım almaya başlayan ailelerin maddi sosyal destek ihtiyaçlarının giderilmeye çalışıldığı ortadadır. Bu süreçte çevrelerindeki akraba, komşu, arkadaş gibi sistemlerden sosyal destek sağlayan bireylerin sosyal dışlanmayı daha az hissettiği, karşılayamayan ailelerin ise yaşadıkları bu sosyal dışlanmaya çözüm aradıkları görülmüştür.

Katılımcıların kendilerine en yakın gelen ve en büyük destekçilerinin anneleri ve çocukları olduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların kendilerine benzer sosyal dışlanma öyküsü bulunan kişilerle sık bir araya gelmeye veya iletişim kurmaya çalıştıkları, iletişim esnasında kendilerini daha iyi ifade ettikleri için rahatlama yaşadıkları, çevrelerinde benzer sorunları yaşayan kişilerin varlığını bilmenin kendilerini yalnız hissetmelerinin önüne geçtiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ailelerin sahip olduğu çocuk sayısı ve kadınların eski eşlerinden boşanma nedenlerinden bazıları yaşadıkları sosyal dışlanma hissini arttırmaktadır. Çocuk sayısı 2 veya daha fazla olan bireylerin kardeş, akraba ve arkadaşları tarafından dışlanma yaşadıkları, aynı zamanda eski eşi cezaevinde olan bireylerle çocuklarının gerek okul ortamında gerekse sosyal yaşamda sosyal desteğe ihtiyaç duydukları fakat bu desteği karşılayamayıp sosyal dışlanmayı fazlaca deneyimledikleri anlaşılmıştır.

Katılımcıların ifadeleri dikkate alındığında sosyal çevrelerinden maddi destek sağlayan bireylerin devlet desteğiyle birlikte kendilerini sosyo-ekonomik alanda daha iyi hissettikleri ve sosyal destek ihtiyacının daha az olduğu anlaşılmıştır. Çevrelerinden, diğer kuruluşlardan veya devletten alınan maddi desteğin ailelerin sorunlarını bütünüyle çözmediği fakat bireylerin nispeten kendilerini çocuklarına karşı daha rahat hissetmelerini sağladığı görülmüştür.

Sosyal yaşamda maddi açıdan yoksul ailelerin kendilerini yaşama karşı umutsuz, çaresiz ve güvensiz hissettikleri ve bu olumsuz hislerin beraberinde başka sorunları da getirdiği tespit edilmiştir. Çalışmaya katılan tüm kadınların maddi sorunlar dışında sosyal, ekonomik, psikolojik başka sorunları da çözümlenmeye çalıştığı ve tüm sorunların nedenleri arasında ilk sırada yoksulluğun yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç doğrultusunda ailelerin sosyal hayatta maddi açıdan desteklenmeye, özelde yoksul ailelerle birlikte yaşayan bireylerin genelde ise toplumun ise genel bir bilgilendirilme ihtiyacı bulunduğu anlaşılmıştır. Tüm bu bilgilendirme ailelerin yaşama daha kolay adapte olabilmesini, ailelerin ve çocuklarının özgüvenli, sağlıklı bir bakış açısıyla hayata tutunmalarını böylece karşılaştıkları problemlerin üstesinden daha kolay gelmesini sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışma sonucunda elde edilen verilerle yapılan değerlendirmeler bir bütün olarak ele alındığında öneriler;

- Mikro düzeyde yoksul ailelere yoksulluğun kişide sebep olduğu psiko sosyal sorunlar ve bu sorunlarla baş etme yöntemleri konusunun çözümünde uzman personeller tarafından ücretsiz manevi danışmanlık hizmeti verilmelidir, verilen bu eğitim ve danışmanlık hizmetinin makro düzeyde tüm toplumun faydalanması amacıyla gerekirse çeşitli STK'lar ile koordinasyon sağlanmalıdır.
- Makro düzeyde topluma yoksulluğun sebep olduğu sosyal dışlanmanın ahlaki boyutunu anlatmaya yönelik çeşitli seminerler verilmelidir.

- Yerel düzeyde belediyelerde yoksul ailelerin sorunlarını çözmek amacıyla aile rehberlik birimleri oluşturulmalı ve hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Belediyelerde aile birimlerinde çalışacak olan personele özel eğitimler verilerek aile ve yoksulluk alanında uzmanlaşmaları sağlanmalıdır.
- Sosyal yaşamda dışlanma yaşadığını ifade eden kadınların sorunları araştırılmalı ve ekonomik sebeplere dayalı dışlanmaların önüne geçilmesi amacıyla İşkur ile birlikte kadınlara yönelik iş istihdamı ve meslek edindirme kurslarında eğitim almaları sağlanmalıdır.
- Belediye personelleri tarafından makro düzeyde tüm topluma belirli aralıklarla ailelere yönelik anketler uygulayarak yoksul ailelere yönelik olumlu davranış bilincinin oluşması sağlanmalıdır.
- Görsel yayın organları yoluyla yoksul bireyleri ve ailelerini destekleyici ve kültürel değerleri benimsetici programlar düzenlemelidir.
- Sosyal Hizmet Merkezlerine başvuran bireylere belirli aralıklarla seanslar verilmelidir. Bu seanslarda aldıkları maddi desteğin ne derece etkili olduğu, SED sonrası dışlanma sorunu yaşayıp/yaşamadıkları ve dışlanma sorununun çözüm yöntemleri öğrenilmeli ve raporlaştırılmalıdır. Bu seansları uygulayacak sosyal hizmet uzmanı, psikolog, sosyolog'dan zorunluluk esasına dayalı rapor alınmalıdır.
- Toplumdaki her bireyin bu hizmetle ulaşması ve hizmetten yararlanması için ücretsiz olmalıdır, belediyeler, SYDV'ler gerekli masrafları üstlenmelidir ve başvurular belediyelerde kurulacak olan aile birimine yapılmalıdır.
- Sosyal hizmet doğası gereği bireyi çevresi içinde ele alır. Yoksul ailelerin çocuklarında vaktinin büyük bir kısmını geçirdiği okulda akranlarıyla yaşadığı problemlerden olan dışlanma ve damgalanmanın önlenmesi için okul iklimi şartlarının da iyileştirilmesi gerekmektedir.
- Sosyal hizmet bağlamında bakanlıklar ve sosyal politika el ele verip SED den faydalanan ailelerin yaşadığı sosyal soyutlanma ve dışlanmaya karşı gerekli önlem alınmalıdır.
- Toplumdaki ekonomik seviyesi orta veya düşük olan mahallelerde yoksul aileler belirlenerek risk haritası oluşturulmalı, bu ailelerin ihtiyaç duydukları alanlarda destek alabilecekleri sosyal kaynaklar konusunda bilgilendirilmeli ve yönlendirilmelidir.
- SED alan ve dışlandığını ifade eden bireylerin algıladığı sosyal dışlanmışlığı azaltmak amacıyla yakın çevresiyle bireysel ve grup görüşmeleri yapılmalıdır.
- Sosyal hizmet bağlamında toplumda oluşan yoksul ailelere sağlanan maddi desteğin devlete olduğu algısının değiştirilmesi,
- Ülkemizin gelecek yıllardaki demografik özellikleri dikkate alındığında yoksulluk alanında pek çok sistematik ve bilimsel araştırmalar yapılmalıdır.
- Özetle toplumda yaşayan dezavantajlı bireylerin, ailelerinin ve çocuklarının dışlanma sorununa maruz kalmasını engellemek için koruyucu-, önleyici ve destekleyici sosyal hizmet uygulamalarının temelini, önemini ve gerekliliğini ortaya koyan bu çalışma eğitim ve sosyal hizmet alanıyla birlikte literatürde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Alyüz, S., Beyza A. (2018). Sosyal Sermaye, Sosyal Ağlar Ve Sosyal Destek İlişkisi *Sultanbeyli Ve Kadıköy'de Sosyal Hizmet Merkezlerine Başvuranlara İlişkin Karşılaştırmalı Durum Çalışması*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi] Yalova Üniversitesi.
- Aydın, E. (2021). *Sosyal ve ekonomik destek alan bireylerin sosyal destek algı düzeylerinin incelenmesi: Trabzon ili örneği*, [Yüksek Lisans Tezi], Gümüşhane Üniversitesi.
- Bülbül, S. (2019). *Sosyal Ve Ekonomik Destek Alan Ailelerde Yoksulluk Olgusunun Değerlendirilmesi: Ümraniye Örneği*. [Yüksek Lisans Tezi], İstanbul Üniversitesi.
- Edebali, E. F. (2020). *Sosyal Ve Ekonomik Destek Hizmetinden Faydalandırılanların Yaşam Memnuniyeti Ve Yaşam Kalitesi; Sincan Örneği*. [Yüksek Lisans Tezi], Marmara Üniversitesi.
- Gönültaş, S. G. (2019). *Zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin bakım yükü, sosyal destek düzeyleri ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin incelenmesi*, [Yüksek Lisans Tezi], Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Gülmez, A. (2018). *Ailesi yanında sosyo-ekonomik olarak desteklenen çocukların aile işlevlerinin değerlendirilmesi: Tunceli örneği* [Yüksek Lisans Tezi], İstanbul Aydın Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi temelli sosyal hizmet araştırmaları dergisi*, 1(1), 62-80.
- Lâçin, A. (2019). *ASDEP görevlilerinin aile sosyal destek programının uygulama sürecine ilişkin değerlendirmeleri ve iş tatminlerinin ölçülmesi*. [Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 586523)
- Toptaş, T. & Başer, D. (2023). Sosyal Yardım Başvurusunda Bulunan Bireylerin Psikolojik Belirti Düzeyleri ile Algıladıkları Sosyal Destek Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(1), 19-44.
- Türksever, C. (2020). *Yoksul kadınların aile yılmazlık ve algılanan sosyal destek düzeylerinin incelenmesi: Merzifon örneği* [Yüksek Lisans Tezi], Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uğur Çinal, T. (2019). *Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalanan bireylerde yoksulluk algısı: İzmit örneği* (Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Yaldız, Ü. (2019). *Sosyal ve ekonomik destek hizmet modelinden faydalanan ailelerin yaşam kalitelerinin değerlendirilmesi: Kayseri ili örneği* [Yüksek Lisans Tezi], Ankara Ün., Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112).